

Het uitdaagrecht of 'right to challenge'

Standpunt van de Vlaamse
steden en gemeenten

3 Aanleiding

5 Wat is het uitdaagrecht?

- Definitie
- Herkomst
- Het uitdaagrecht in Vlaanderen
- Gelinkt aan andere begrippen in het Decreet Lokaal Bestuur

10 Ons standpunt

20 Bijlagen

- Insteken uit het wetenschappelijk onderzoek
- Het uitdaagrecht: positieve elementen en aandachtspunten
- Waarom kiezen voor het uitdaagrecht?
- Aandachtspunten
- Welke taak neemt de VVSG op?

32 Bronnen

33 Meer info

1. Aanleiding

Het Vlaams Regeerakkoord formuleert de intentie om een kader uit te bouwen voor de toepassing van het uitdaagrecht of 'right to challenge' bij de lokale besturen. Hiertoe werden twee acties opgezet: een internationale vergelijkende studie door het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven en een partnerschap met de VVSG voor het opzetten van een Labo lokale burgerparticipatie.

De VVSG voert het 3-jarig project Labo lokale burgerparticipatie uit, met steun van Vlaams minister van Samenleven en Binnenlands Bestuur Bart Somers. De doelstelling van het Labo is innovatieve praktijken van lokale burgerparticipatie te verzamelen, te analyseren en te verspreiden. Naast de analyse van lokale praktijken wordt een experimentlijn uitdaagrecht of 'right to challenge' uitgerold.

Deze experimenten zullen lopen van de zomer 2021 tot het najaar 2022. Binnen de schoot van het Labo zal de VVSG een beperkt aantal lokale besturen ondersteunen die willen experimenteren met het uitdaagrecht.

Het Labo bestaat uit een 20-tal koplopers en ervaringsdeskundigen inzake lokale burgerparticipatie. De deelnemers komen voornamelijk uit de lokale besturen, aangevuld door een aantal partnerorganisaties. Het Labo werkt nauw samen met het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven.

Naar aanleiding van de experimentlijn over het uitdaagrecht werden diverse initiatieven genomen om met lokale besturen in overleg te gaan over het concept. Daarbij hoorde de VVSG verschillende kritische reflecties over het uitdaagrecht.

Deze tekst bevat een overzicht van vragen en bedenkingen van de lokale besturen over het uitdaagrecht. De VVSG noteert aandachtspunten die ze meeneemt bij de uitrol van de experimenten. Tot slot richt de VVSG zich met deze tekst tot de Vlaamse Overheid met enkele vragen. De tekst is geen definitief document, maar geeft weer hoe de Vlaamse lokale besturen vandaag kijken naar het uitdaagrecht en welke kansen en hindernissen zij zien. Op basis van de uitgevoerde experimenten kan deze tekst en het standpunt nog verder worden geconcretiseerd.

Deze tekst kwam tot stand samen met het Labo lokale burgerparticipatie onder leiding van Karolien Dezeure en Joke Vanreppelen, ruime contacten met het brede veld van lokale besturen en besprekingen in de Bestuurlijke commissies 'Innovatief en digitaal besturen' en 'Krachtig(e) besturen'. Deze tekst werd ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Bestuur.

2.

Wat is het uitdaagrecht?

Definitie

Er bestaat geen algemeen aanvaarde en gehanteerde definitie met betrekking tot het uitdaagrecht of 'right to challenge'. Wel hebben diverse studies een aantal gelijklopende kernelementen.

'Right to challenge', soms ook uitdaagrecht genoemd, is een **participatievorm** die **individuele burgers of georganiseerde groepen en verenigingen van burgers** de mogelijkheid biedt om een voorstel in te dienen om taken die in hun directe omgeving worden volbracht door of voor (i.e. in opdracht van) een betrokken overheid, over te nemen. Dat gebeurt op basis van vooraf gedefinieerde criteria en vereisten. Het lokaal bestuur stelt dit vast in een **reglement**. Binnen de voorwaarden van dit reglement kunnen burgers bepaalde taken van het lokaal bestuur overnemen omdat zij denken dat ze dat beter, anders, slimmer of goedkoper kunnen. Een bepaalde taak hoeft niet per se goedkoper uitgevoerd te worden. Het lokaal bestuur kan ook de kwaliteit, het bereik of de creativiteit als onderscheidend criterium vooropstellen. Het uitdaagrecht betekent niet dat burger en bestuur tegenover elkaar staan of in concurrentie treden, maar juist dat burgers ruimte krijgen om actief met het bestuur samen te werken aan een betere lokale samenleving.

In de praktische gids 'Aan de slag met right to challenge' (2021) **(1)** verruimt het Agentschap Binnenlands Bestuur deze definitie door ook via andere termen naar het concept van het uitdaagrecht te verwijzen: bewonersbod, right to cooperate, buurtinitiatief... Daarnaast wordt aangegeven dat het lokaal bestuur de vrijheid moet krijgen om met andere spelers, dan burgers, een uitdaging aan te gaan, afhankelijk van de finaliteit ervan.

Herkomst

Het uitdaagrecht vindt zijn oorsprong in de zoektocht naar nieuwe methoden om de veranderende verhouding tussen burger en overheid mee vorm te geven. Het is oorspronkelijk ontstaan in het Verenigd Koninkrijk en wordt ook toegepast in Nederland. Hoewel de benaming gelijklopend is, loopt de toepassing in de praktijk sterk uiteen. We staan er dan ook even bij stil.

Het begrip 'right to challenge' vindt zijn oorsprong in het Verenigd Koninkrijk in de Localism Act uit 2011. Door deze regelgeving heeft de gemeenschap het recht om een bod te doen op een gebouw of stuk land dat een waarde heeft voor de gemeenschap. De regelgeving maakt ook mogelijk dat overheden het beheer of management van een gebouw of dienst overdragen aan de gemeenschap. Het 'right to challenge' wordt als volgt gedefinieerd: "the Right for community organisations to submit an expression of interest in running services of local authority and fire and rescue authorities on behalf of that authority.". Het moet dus gaan om lokale verenigingen die een voorstel indienen voor het uitvoeren van diensten namens het lokaal bestuur. Dit voorstel moet kaderen binnen een dienst uitgevoerd door de gemeente of brandweer. Het is echter niet zo dat de vereniging automatisch het recht krijgt om de taak uit te oefenen. Er komt een vorm van overheidsopdracht waarbij anderen ook nog kunnen meedingen naar het uitvoeren van de taak.

In Nederland kan men kiezen uit twee mogelijkheden: (1) bewoners gaan een dienst of taak helemaal zelf uitvoeren en worden zelf verantwoordelijk of (2) bewoners willen dat een dienst of taak anders en slimmer wordt uitgevoerd. In de Nederlandse literatuur wordt er een verschil gemaakt tussen 'right to challenge' en maatschappelijk aanbesteden. Waar bij maatschappelijk aanbesteden de gemeente het initiatief neemt, is bij 'right to challenge' de gemeenschap initiatiefnemer.

Tot op heden is het recht om uit te dagen enkel formeel mogelijk in het Verenigd Koninkrijk en in Nederland. In beide landen zijn de lokale besturen hiermee aan het experimenteren, al blijven deze besturen ook daar in de minderheid.

Aangezien het een recent fenomeen is, bevinden veel projecten zich nog in een experimentele fase. In die zin is er nog relatief weinig bekend over de effecten.

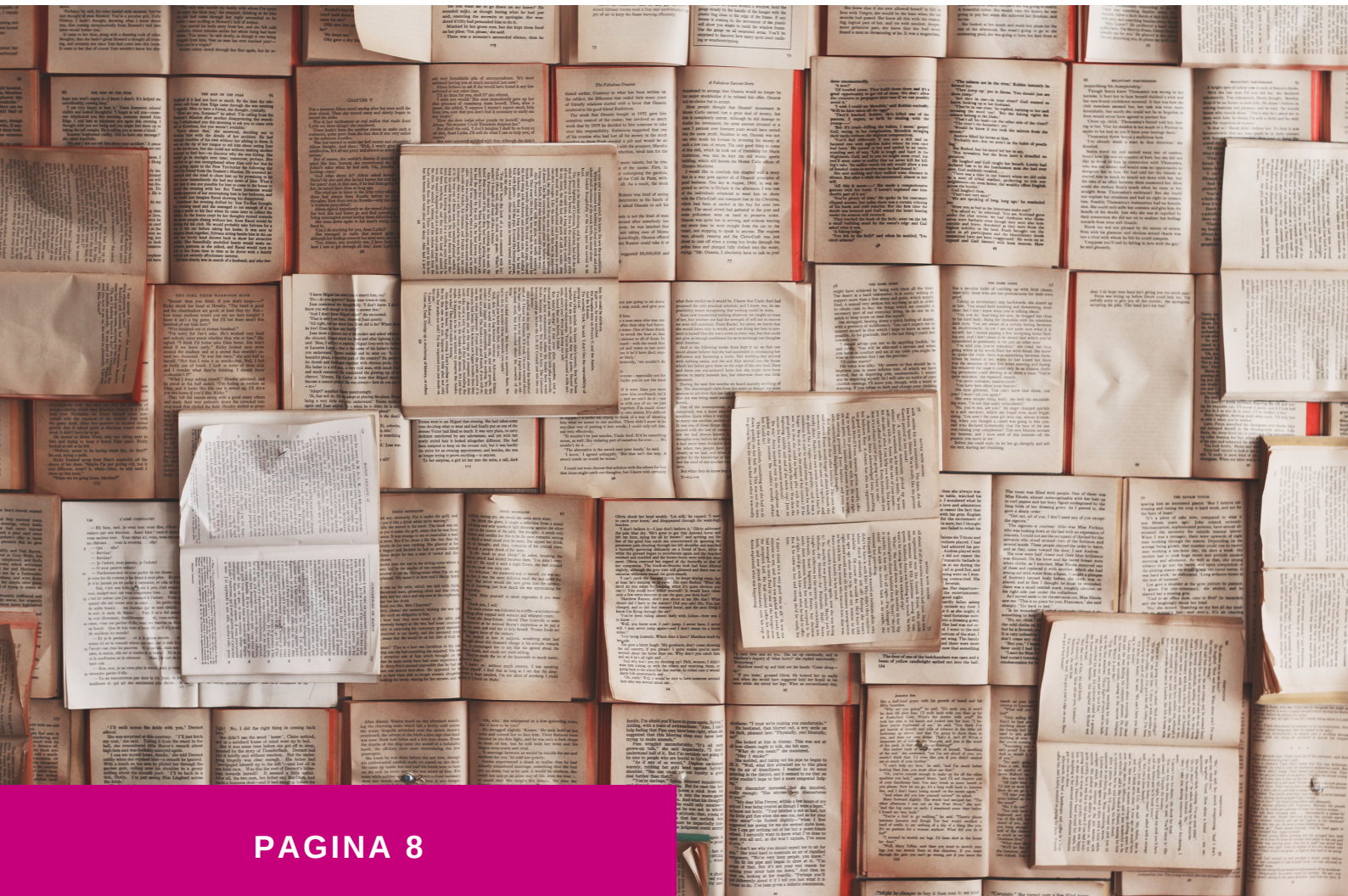
Het uitdaagrecht in Vlaanderen

In het regeerakkoord 2019-2024 toont de Vlaamse Regering de ambitie om, in navolging van het Verenigd Koninkrijk (2011) en Nederland (2015), op het lokale bestuursniveau aan de slag te gaan met het uitdaagrecht.

- **Vlaams Regeerakkoord 2019-2024:** “We bouwen een kader uit waarbinnen het ‘right to challenge’ ten aanzien van de gemeenten en de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden georganiseerd kan worden. Hierbij laten we ons inspireren door buitenlandse voorbeelden.”
- **Beleidsnota 2019-2024 Binnenlands Bestuur en Stedenbeleid:** “Daarnaast volgen we ook de meer experimentele vormen van betrokkenheid, inspraak en co-creatie van lokaal beleid van nabij op. We evalueren deze praktijken, ondersteunen ze waar nodig en schalen ze op waar nuttig. In dit kader bouwen we ook een kader uit waarbinnen het ‘right to challenge’ ten aanzien van de gemeenten en de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden georganiseerd kan worden. Belanghebbenden kunnen door middel van dat recht aangeven dat ze bepaalde bestaande taken van de overheid willen overnemen. Hierbij laten we ons inspireren door buitenlandse voorbeelden.”

Hoewel het concept nu volop wordt geëxploreerd, werd het reeds genoemd in 2017 in het zogenaamde Groenboek van de toenmalige Vlaams minister-president Geert Bourgeois. Belangrijk is dat bij de situering van het concept 'right to challenge', de Vlaamse regering Bourgeois onmiddellijk de link legde naar Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Het concrete voorstel in het Groenboek Bestuur luidde als volgt:

“Het voorstel bestaat erin te onderzoeken of en binnen welk kader ‘het recht om uit te dagen’ ook toegepast kan worden in Vlaanderen. Een ander voorbeeld zijn de lokale initiatieven m.b.t. burgerbegrotingen. Ook daar kan in Vlaanderen mee geëxperimenteerd worden. We bekijken het kader waarin het recht om uit te dagen mogelijk gemaakt zou kunnen worden, met bijzondere aandacht voor het vrijwaren van het algemeen belang. We durven te experimenteren met deze praktijk en we evalueren stelselmatig voor we deze praktijk grootschaliger uitbouwen.”

Gelinkt aan andere begrippen in het Decreet Lokaal Bestuur

Bij de gesprekken over het uitdaagrecht wordt regelmatig verwezen naar het begrip wijkbudget en burgerinitiatief. Er zijn zeker gelijkenissen tussen de begrippen. Artikel 304 van het Decreet Lokaal Bestuur bevat diverse instrumenten ter ondersteuning van participatie:

- Plaatsen van voorstellen en vragen op de agenda van de gemeente- en OCMW-raad;
- Recht om verzoekschriften in te dienen;
- Organiseren van gemeentelijke adviesraden;
- Andere – niet gedefinieerde – initiatieven om inspraak te bevorderen;
- Het toevertrouwen van budgetten aan wijkcomités of burgerinitiatieven.

Het uitdaagrecht heeft een link met het laatste: wijkbudget en burgerinitiatief. Het voorwerp van het recht om uit te dagen, verschilt evenwel van het voorwerp van het wijkbudget. Bij het recht om uit te dagen gaat het immers over het overnemen van taken van de gemeente terwijl het bij het wijkbudget gaat over het ter beschikking stellen van budget voor de realisatie van acties of projecten. Het wijkbudget lijkt ook helemaal niet bedoeld om burgers taken van de gemeente te laten overnemen. De burgerbegroting en het uitdaagrecht hebben als gemeenschappelijk punt dat ze beiden het potentieel hebben om burgers een erg directe greep te geven op beleid en de dienstverlening.

In de praktijk zien we in Vlaanderen allerlei variaties op het wijkbudget, zoals bijvoorbeeld: een wijkbudget (o.a. Gent), een burgerbegroting (o.a. district Antwerpen), een corona-buurtbudget (o.a. Beringen), 'Kom op voor je wijk' (o.a. Leuven), een burgerbudget (o.a. Genk)... waarbij telkens de nadruk ligt op aanvullende en vernieuwende projecten, experimenten en acties uitgedacht en uitgevoerd door buurtbewoners. (2)

3.

Ons standpunt

De VVSG is tevreden dat er ruimte gecreëerd wordt om te experimenteren met innovatieve vormen van burgerparticipatie, waaronder het uitdaagrecht. Het uitdaagrecht implementeren mag echter niet dé finale doelstelling zijn. Volgens de lokale besturen moeten we streven naar een geïntegreerd participatiemodel waarvan het uitdaagrecht, maar ook andere instrumenten, een onderdeel kunnen uitmaken en waarbij participatie van burgers maar ook van raadsleden verhoogd wordt. De lokale praktijk en noden van de lokale besturen moeten leidend zijn voor de keuze bij het opzetten van onderzoeken en experimenten en de beleidskeuzes die daaruit volgen.

De VVSG ziet kansen voor het uitdaagrecht: het is een extra instrument voor de burger, en het kan leiden tot vernieuwing, maatwerk en een betere samenwerking tussen de burger en de overheid (meer info in bijlage). Er zijn echter ook belangrijke aandachtspunten:

- In tegenstelling tot landen als het Verenigd Koninkrijk en Nederland waar het uitdaagrecht actief wordt ingezet, is er in Vlaanderen **een actief middenveld** dat een belangrijke rol opneemt in de samenleving. Ook individuele en gegroepeerde burgers nemen in Vlaanderen vaak lokaal initiatief.
- Daarnaast roept het uitdaagrecht fundamentele vragen op over **de verhouding van de (lokale) overheid ten aanzien van burgers**. Het woord uitdaging roept het idee op dat inwoners het beter doen dan de overheid, dat de overheid iets niet (langer meer) zelf wil doen. We moeten vermijden dat lobby-of actiegroepen met een duidelijk partijpolitieke band gaan 'uitdagen' en zaken overnemen, want zo ontstaat rolvermenging. De rol van de (lokale) overheid mag niet worden uitgehold met het uitdaagrecht, maar zou dit net moeten versterken.

- Er bestaat ook onzekerheid of **de samenwerking met beleidsmakers, ambtenaren en burgers verbeterd wordt met het uitdaagrecht**. Idealiter bekijken we participatie vanuit een positieve invalshoek, eerder dan vanuit een aanvalspositie. De VVSG pleit daarom eerder voor een **samenwerkingsmodel met de burger**. In plaats van enkel te spreken over het overnemen van gemeentelijke taken, moeten we ook mogelijkheden creëren dat uitdagers sámen met de lokale overheid gemeentelijke taken kunnen uitvoeren.
- Een laatste complexe vraag is **welke overheidstaken een lokaal bestuur kan aanbieden als uitdaging**, dit is in het bijzonder een uitdaging voor kerntaken van een lokaal bestuur. Wat precies een kerntaak is en wat niet, is niet gemakkelijk te bepalen en moet finaal binnen de lokale autonomie door het lokaal bestuur zelf beslist worden. De kwestie leidt vaak tot een ideologisch en politiek debat, dat neerkomt op de vraag wat de rol van de overheid is of zou moeten zijn. In sommige gevallen zal een lokale overheid beter zelf aan de slag gaan met de signalen van inwoners en zelf de nodige acties nemen voor een betere dienstverlening.
- Er zijn nog veel openstaande vragen en daarom pleit de VVSG voor een **uitgebreide experimentele fase** om het uitdaagrecht in Vlaanderen uit te testen, met een ruime interpretatie van de definitie. Daarbij is er nood aan een sterke juridische ondersteuning en wetenschappelijke opvolging om zoveel mogelijk lessen uit deze experimenten te trekken. De uitdaging is om te zoeken naar manieren om het uitdaagrecht te integreren in besluitvormingstrajecten en bestuurlijke processen.

- De lokale besturen houden ook de blik open voor andere modellen en instrumenten om aan burgerparticipatie te doen en lokale burgerinitiatieven te stimuleren. De VVSG vraagt aan de Vlaamse overheid om hetzelfde te doen. De VVSG pleit daarom voor **bijkomend onderzoek naar andere modellen en instrumenten die burgerinitiatief stimuleren**: bijvoorbeeld over het 'right to cooperate' (Italiaans model), het 'right to initiate', de commonsbeweging, het publiek sociaal samenwerkingsmodel...
- Lokale besturen willen investeren in burgerparticipatie en zoeken naar vernieuwende vormen om de relatie met inwoners vorm te geven. Er is veel interesse in de kennisdeling en communicatie die de VVSG rond dit thema opzet. Lokale besturen zoeken hoe ze hun inwoners echt beslissingsrecht kunnen geven, welke rol de gemeenteraad kan spelen, hoe hun interne organisatiestructuur burgergericht kan worden vormgegeven. Veel traditionele vormen van participatie en coproductie kunnen even waardevol als de meer innovatievere vormen. Daarom herhalen we onze vraag om voldoende te blijven investeren **in ondersteuning, onderzoek en experiment over andere vormen van burgerparticipatie, ook de meer traditionele, vanuit de lokale praktijk en noden**.

Specifiek rond het uitdaagrecht formuleren we in wat volgt enkele aandachtspunten en vragen.

1) RUIME INTERPRETATIE VAN HET UITDAAGRECHT

De VVSG pleit voor een ruime interpretatie van het uitdaagrecht. Laat de lokale autonomie ten volle spelen om variaties op het concept van het uitdaagrecht mogelijk te maken.

- **Laat besturen zelf beslissen over het toepassingsgebied.**

In Nederland worden uitdagingen toegelaten voor bepaalde toepassingen, maar niet voor alles. Dat is iets waar bewust over gereflecteerd moet worden door het lokaal bestuur.

Er bestaat een gevaar dat bijvoorbeeld intercommunales mogelijk uitgekleeft worden door ondernemers die de afvalophaling uitdaagt. De VVSG pleit voor voorzichtigheid. Uit de Nederlandse ervaring blijkt bijvoorbeeld dat een aantal gemeentelijke groentaken deel uitmaken van de uit te dagen taken. In vele Vlaamse lokale besturen verlopen groentaken via sociale tewerkstellingsprogramma's die ook een sociale doelstelling hebben om langdurig werklozen te re-integreren op de arbeidsmarkt en/of opleidingsmogelijkheden te voorzien.

Het uitdaagrecht houdt een risico in deze jobs uit te hollen door bijvoorbeeld mini-jobs of jobs met weinig of geen omkadering. Achter de gemeentelijke taak zitten vaak ook andere doelstellingen die het lokaal bestuur wil bereiken, zoals een sociale werkgever zijn.

- **Laat besturen zelf beslissen over naamgeving 'right to challenge'.**

De VVSG pleit ook voor een vrijheid in naamgeving omdat blijkt dat de term uitdaagrecht of 'right to challenge' voor sommigen een negatieve lading draagt. Uitdaging wordt geassocieerd met een concurrentiële houding tussen lokaal bestuur en zijn uitdagers. Recht wordt geassocieerd met een afdwingbaar juridisch recht om uit te dagen, terwijl het lokaal bestuur nog steeds zijn zegen moet geven om een uitdaging aan te gaan. De Nederlandse ervaring bevestigt de nood aan een beter passende naam dan 'right to challenge'.

- **Zet in op een ruim gamma aan instrumenten.**

Een van de tips uit het rapport 'Right to challenge, community of practice, tip tip tien' is een oproep tot een breed perspectief op uitdagingen waarbij niet enkel gefocust wordt op de vraag of het voor hetzelfde budget of goedkoper kan. Het rapport roept op dat lokale besturen samen met initiatiefnemers de definitie scherp stellen en beslissen of het uitdaagrecht een overkoepelende term wordt om burgerinitiatieven te ondersteunen, dan wel of het aanwezen is om het op te splitsen in bijvoorbeeld 'right to bid', 'recht op buurtplanning'... Welke plaats krijgt het uitdaagrecht naast andere instrumenten als het wijkbudget, meter- en peterschap, subsidiereglementen...

2) GA VOOR EEN UITGEBREIDE EXPERIMENTELE FASE

De VVSG neemt alvast volgende aandachtspunten mee tijdens de experimentele fase:

- Besturen kunnen om verschillende redenen met het uitdaagrecht aan de slag gaan. De ervaring uit Nederland **(3)** leert ons het belang van het expliciteren van de doelstelling om dit instrument in te zetten, samen met de initiatiefnemers. Een gezamenlijk antwoord op de vraag 'Waarom?' is een belangrijk ijkpunt in het proces waarop iedereen altijd kan terugvallen.
- De maatschappelijke meerwaarde en gedragenheid door de buurt van de uitgedaagde gemeentelijke taken moet voor een gemeente een voorwaarde zijn om een uitdaging te aanvaarden.
- De toegankelijkheid en de kwaliteit van de uitgedaagde gemeentelijke taken moeten steeds door het lokaal bestuur gewaarborgd blijven.

- De VVSG benadrukt de eindverantwoordelijkheid bij de kwalitatieve uitvoering van de gemeentelijke taken die uitgedaagd worden. Deze eindverantwoordelijkheid ligt bij het lokaal bestuur.

Uit de experimenten in Vlaanderen willen we leren welke concrete meerwaarde het uitdaagrecht kan hebben voor het lokaal bestuur en de lokale samenleving, en welke elementen een lokaal regelgevend kader zou kunnen of moeten bevatten als een lokaal bestuur hiermee aan de slag wil. Dient het kader om eventuele wettelijke hinderpalen weg te werken? Wordt het een bescheiden kader dat alleen de grote lijnen van het principe vastlegt, of is er nood aan een kader met enkele kwaliteitselementen? Moet het kader een voor burgers afdwingbaar recht invoeren?

De experimenten moeten ook meer inzicht geven in de benodigde personeelsinzet om het uitdaagrecht uit te rollen in Vlaanderen en moeten ook duidelijk maken welke ondersteuning lokale besturen nodig hebben als zij het uitdaagrecht willen lanceren.

3) SCHEP JURIDISCHE DUIDELIJKHEID

Een uitdaging brengt wellicht voor het lokaal bestuur onvoorziene gevolgen met zich mee, ook voor bewoners. Er zijn een aantal juridische vraagstukken die een antwoord vergen. Een uitdaging zal altijd zorgvuldig moeten worden geanalyseerd, alvorens het lokaal bestuur beslist over de vervolgstappen. Een van de risico's bij het uitdaagrecht is de doorkruising van de wetgeving op overheidsopdrachten (nationaal of Europees) bij de uitbesteding van een taak aan een bewonersinitiatief. Indien er bij een uitdaging sprake is van een aanbestedingsplichtige opdracht, werpt dit uiteraard vragen en mogelijke hinderpalen op. Voor (grote) opdrachten van het uitdaagrecht lijkt het immers logisch dat een mededingsprocedure vereist is. Het is dus heel belangrijk dat dit aspect verder juridisch onderzocht wordt: 'Wat is het verschil tussen een overheidsopdracht en een procedure uitdaagrecht?', 'Wanneer zetten we welk instrument in?', 'Kunnen aannemers indienen op een procedure uitdaagrecht?'...

Dat zijn op vandaag nog openstaande vragen die een antwoord vergen. We gaan er evenwel van uit dat het uitdaagrecht in eerste instantie kansen moet geven aan burgers en verenigingen. Het openstellen van uitdagingen voor privébedrijven lijkt ons niet aan de orde.

4) HOU REKENING MET DE BENODIGDE PERSONEELSINZET

Als een lokaal bestuur het uitdaagrecht wil invoeren, dan is het duidelijk dat dit personeelsinzet vergt, voor onder andere een procesmatige aanpak en juridische ondersteuning van de uitdagingen.

Bovendien is uit de ervaring van Rotterdam gebleken dat voor het opstellen van een uitdaging het tevens belangrijk is te weten welk budget de gemeente beschikbaar heeft- en wat zij hiervoor concreet terug verwacht. Een kosten/batenanalyse is dus nodig. Dat blijkt geen eenvoudige klus. (4) Het uitdaagrecht gaat uit van een transparantie over (financiële) data en (aanbestedings)informatie. (5) Initiatiefnemers moeten vooraf weten voor hoeveel geld een overheidstaak op de begroting staat, wat de bijbehorende resultaatafspraken zijn en tot welke datum de gemeente nog vastzit aan lopende contracten. Soms raken uitdagingen meerdere beleidsvelden, waarbij informatie en financiële data via doorsnedes uit meerdere beleidsvelden komen. Deze informatie is op dit moment nog niet altijd op korte termijn leverbaar.

Het vraagt een enorme inspanning van lokale besturen om deze info toegankelijk openbaar te stellen voor alle inwoners, opgesplitst per gemeentelijke taak.

Rotterdam stelde een procesmanager 'right to challenge' aan, recent een tweede. Zij werken aan draagvlak in de buurt en het lokaal bestuur, en coördineren het proces en alle uitdagingen van A tot Z. Een procesmatige aanpak is één van de succesfactoren om het uitdaagrecht toe te passen. (6) Ook werken met een vast contactpersoon binnen het lokaal bestuur naar de initiatiefnemers werkt ondersteunend. Dat vraagt natuurlijk capaciteit, tijd en middelen, die er niet altijd voor handen is binnen het lokaal bestuur.

We merken in Vlaanderen dat, buiten enkele centrumsteden, de medewerker verantwoordelijk voor participatie vaak een halftijdse functie is, gecombineerd met een taak binnen de communicatiedienst. Deze halftijdse participatiemedewerker combineert verschillende taken om het lokaal participatiebeleid uit te voeren en zal niet volstaan om het uitdaagrecht uit te rollen.

We vragen aan de Vlaamse overheid om ook rekening te houden met dit element en met realistische verwachtingen te kijken naar de kansen voor een brede uitrol van het uitdaagrecht in de Vlaamse steden en gemeenten.

5) VOORZIE IN WETENSCHAPPELIJKE OPVOLGING BIJ DE EXPERIMENTEN

De VVSG kijkt kritisch afwachtend naar de resultaten van de experimenten. Ook uit het internationaal onderzoek blijkt dat er nog weinig voorhanden is. De VVSG is vooral geïnteresseerd in volgende vragen.

- Speelt het Mattheus effect scherper bij het uitdaagrecht in vergelijking met andere instrumenten die burgerinitiatief stimuleren?
- Wordt de relatie tussen inwoners, ambtenaren en beleidsmakers versterkt door dit instrument?
- Is dit instrument bruikbaar voor verschillende schaalgroottes van lokale besturen?

- Zijn er vereisten aan het lokaal middenveld om dit instrument al dan niet in te zetten?
- Versterkt het uitdaagrecht de representatieve democratie?

Dit vraagt bijkomend onderzoek waarbij de VVSG vraagt dat het Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing een expliciete rol opneemt.

6) VERDUIDELIJK DE ROL VAN DE REPRESENTATIEVE ORGANEN

Een bezorgdheid in Vlaanderen is de rol die de gemeente- en OCMW-raad krijgt in innoverende vormen van burgerparticipatie. Versterkt het uitdaagrecht de representatieve democratie of holt ze deze verder uit?

In Rotterdam ligt de eindbeslissing over een challenge bij de inhoudelijke wethouder (schepen). Het platform 'right to challenge' bestaat uit de bevoegde afdelingshoofden van de verschillende clusters en afdelingen, een vertegenwoordiger van de afdeling inkoop en een directeur.

Zij stellen adviezen op voor de vakinhoudelijke wethouders met het wel of niet aangaan van een uitdaging. De gemeenteraad wordt op regelmatige basis geïnformeerd over de uitdagingen.

Ook het rapport 'Right to challenge, community of practice, tip top tien' raadt aan de beslissing over uitdagingen bij de politiek te leggen of bij een onafhankelijke organisatie of een netwerk van ambtenaren en professionals die dit namens de politiek binnen kaders kan beslissen.

4.

Bijlagen

Insteken uit wetenschappelijk onderzoek

Het literatuuronderzoek van het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven geeft een aantal succesfactoren aan die belangrijk zijn in het kader van het welslagen van initiatieven op het vlak van uitdaagrecht:

- Steun van het bestuur aan het wettelijk kader (7), en een breder politiek draagvlak (uitvoerende en wetgevende macht, meerderheid en oppositie) (8)
- De wil van het bestuur om de lokale gemeenschap bij te staan en van relevante informatie te voorzien (9) en daarbij aanvullend zorgen voor een laagdrempelige toegang voor burgers (10)
- Voldoende capaciteit aanwezig in de gemeenschap (11)
- Vereiste kennis en personeelscapaciteit (12) - meer bepaald een constructieve verstandhouding tussen politiek en ambtenarij (13)
- Eigenheid van het initiatief bewaken en verhinderen dat de challenge wordt overgenomen door de bevoegde overheid of stelselmatig verdwijnt omwille van bureaucratische procedures (14)

Daarnaast staan onderzoekers in de literatuurstudie stil bij de obstakels. De Nederlandse praktijk (15) leert dat het niet eenvoudig is om de 'right to challenge'-initiatieven doorheen de tijd te blijven ondersteunen en op die manier duurzame doorgroei te verzekeren:

- Beperkte zekerheid met betrekking tot de continuïteit van de uitdagingen (bijvoorbeeld bij het wegvallen van een sterkhouders zowel aan de kant van de burgers als aan de kant van het bestuur (16).
- Het is niet eenvoudig om de financiële kaders van de overheid te matchen aan dergelijke 'challenges'. (17)

- Verder kunnen ‘right to challenge’-initiatieven niet steeds garanderen dat de kwaliteit van de diensten verstrekt in het kader van een uitdaging hetzelfde niveau haalt als de dienstverlening door de huidige aanbieders, i.e. de bevoegde overheid of een externe partij die handelt in opdracht van deze overheid. **(18)**
- Bovendien moeten uitdagers in bepaalde situaties verplicht in concurrentie treden met bestaande professionele dienstverleners of met de bevoegde overheid zelf, wat drempelverhogend kan werken. **(19)**

Het uitdaagrecht: positieve elementen en aandachtspunten

Er zijn veel kwaliteitsvolle en waardevolle werkwijzen die lokale besturen toepassen om lokaal beleid coproductief met zijn inwoners vorm te geven en burgerinitiatief te stimuleren en faciliteren. Die brede variatie van participatie-instrumenten vallen niet (helemaal) te capteren met de term ‘right to challenge’ en staat wellicht te weinig in de schijnwerpers. Lokale besturen experimenteren met digitale participatie, gelote burgerpanels, buurtbudgetten, tijdelijke invulling of herbestemming van gebouwen of openbaar domein... Het Labo lokale burgerparticipatie zal op basis van een aantal experimenten onderzoeken of het waardevol is om het instrumentarium van lokale burgerparticipatie in Vlaanderen uit te breiden met het uitdaagrecht. We willen onderzoeken welke elementen van het uitdaagrecht de moeite waard zijn, zonder het concept uit te hollen of klakkeloos in Vlaanderen te planten.

In wat volgt bespreken we alvast enkele argumenten – positieve elementen en aandachtspunten - die in de voorbereidende gesprekken met de lokale besturen naar boven zijn gekomen. Dit zijn overwegingen die mee hebben geleid tot ons uiteindelijk standpunt en die we de lezer van deze tekst niet willen onthouden.

Waarom kiezen voor het uitdaagrecht?

1) AANZET TOT VERNIEUWING

In Rotterdam is het uitgangspunt dat elke (huidige) taak waarvoor geld in de begroting staat, ook open staat voor het uitdaagrecht. Het is dus een activistisch instrument, niet louter een subsidiemechanisme. Het is ook de bedoeling om het uitdaagrecht structureel op te vatten. Het wordt voor verschillende jaren opgezet. Als het goed loopt, dan blijft het ook openstaan. Op die manier kan dit instrument bijdragen tot een cultuurverandering en een werkelijke samenwerking tussen overheid en initiatiefnemers. Er is een recht om uit te dagen, zelfs indien er al participatiemomenten over dit beleidsthema zijn geweest. Op die manier wordt het ook gebruikt om verzoeken over onvoldoende participatie op te vangen door gegronde voorstellen op die manier toch toe te laten. Het uitdaagrecht kan ook “misbruikt” worden om terug aan tafel te kunnen zitten, maar dat hoeft niet negatief te zijn.

Integendeel, het is een positief bijeffect: het uitdaagrecht kan gebruikt worden door inwoners op momenten dat ze het gevoel hebben onvoldoende gehoord te zijn door de overheid. (20)

Ook de relatie tussen burger en bestuur kan veranderen door het uitdaagrecht: overheden worden letterlijk gedwongen om meer te luisteren naar hun inwoners en verenigingen. Aan de opstart van een uitdaging gaat sowieso heel wat overleg vooraf. Zo zou een context van co-creatie en coproductie kunnen ontstaan in plaats van een top-down beleidsvoering. Dat kan leiden tot een meer gedragen beleidsvoering. Ondanks deze meer gelijkwaardige verhouding tussen burger en bestuur, behoudt de overheid uiteraard nog een belangrijke beslissingsmacht, bijvoorbeeld over de nodige vergunningen of subsidies, over transparante procedures voor aankopen... (21)

2) EEN EXTRA INSTRUMENT VOOR DE BURGER

De mogelijke keuze voor het uitdaagrecht past in de zoektocht van veel lokale besturen om meer initiatief aan de samenleving te laten.

Gemeenten geven blijk van hun waardering voor buurtinitiatieven die meewerken aan het verbeteren van de samenleving en die bijdragen aan het gevoel van betrokkenheid én eigenaarschap van mensen in hun eigen leefomgeving. Het uitdaagrecht is één van de hulpmiddelen of instrumenten om de onderlinge afstemming tussen buurtbewoners, uitvoerende diensten en politiek bestuur te verbeteren. Daarnaast zijn de resultaten ook zichtbaar voor een bredere leefomgeving waardoor het burgers kan aanzetten om er mee hun schouders onder te zetten.

3) WAT KUNNEN WE LEREN UIT DE ERVARINGEN IN NEDERLAND?

Het uitdaagrecht kan het contact tussen mede-inwoners en de buurt versterken doordat initiatiefnemers inspanningen doen om de achterban te betrekken en draagvlak te creëren. Sommige lokale besturen versterken dit idee door als voorwaarde op te leggen dat de uitdaging gedragen moet zijn door de buurt. Dat lijkt ons een belangrijke voorwaarde te zijn om het instrument zinvol in te zetten.

De uitdagingen kunnen lokale besturen verplichten om een integrale bril op te zetten om naar maatschappelijke vraagstukken te kijken.

Uit de Rotterdamse praktijk (22) blijkt dat de lokale uitdagingen zich niet houden aan de gemeentelijke indeling van beleidsthema's. Ze combineren bijvoorbeeld groenonderhoud met welzijnswerk of leefbaarheid. Dat heeft tot effect dat er verschillende afdelingen betrokken zijn bij een uitdaging. Een ongewild neveneffect is daarbij dat het soms lang duurt vooraleer hierover een besluit met het bijhorende budget kan worden genomen.

De communicatie en samenwerking tussen gemeentebestuur en burgers kunnen versterkt worden. Zo kunnen lokale besturen ook meer signalen opvangen en op basis daarvan het overheidsaanbod uitbreiden. Rotterdam heeft de ervaring dat de eerste uitdagingen spanningen opleverden. Om dit te voorkomen nemen initiatiefnemers al van bij de ideefase contact op met de gemeente. Samen met de vakinhoudelijke ambtenaren wordt de mogelijkheid van een uitdaging uitgewerkt. Kennis delen, elkaars werelden leren begrijpen en een relatie opbouwen vormen een belangrijk onderdeel van het uitdaagrecht. (23)

Initiatiefnemers beoordelen het instrument uitdaagrecht overwegend positief. Het is iets wat de gemeentelijke bureaucratie kan doorbreken en wat werkt als een stok achter de deur. Door de mogelijkheid te kunnen uitdagen, wordt de gemeente namelijk min of meer gedwongen een meer gelijkwaardige positie in te nemen. Initiatiefnemers komen gemakkelijker met de gemeente aan tafel om tot een gezamenlijk resultaat te komen. Eigenlijk gaat het in de praktijk meer om samenwerken dan om elkaar uitdagen. Het doorvoeren van een idee als uitdaging is geen doel op zich, het gaat erom samen tot een zo goed mogelijk resultaat te komen. (24)

Het uitdaagrecht biedt de mogelijkheid om structurele financiering te vinden voor bestaande initiatieven waar zowel de gemeente als bewoners graag mee door willen gaan. Veel lokale initiatieven zijn in bepaalde mate afhankelijk van subsidies en zijn veel tijd kwijt om die aan te vragen.

Via het uitdaagrecht kunnen zij structureel budget overnemen. De uitdaging, voor zowel de initiatiefnemers als de gemeente, is om te zorgen voor experimenteeruimte in de startfase. Het zou interessant zijn de structurele financiering via het uitdaagrecht aan te vullen met eenmalige subsidies die experimenten mogelijk maken. (25)

Het instrument kan ook ingezet worden als hulpmiddel voor een bredere organisatieverandering waarin de gemeente meer open wordt naar de samenleving. In gemeente Tilburg is parallel aan het instrument 'Dat kan ik beter', een proces van organisatieverandering ingezet. Dat proces is gericht op Tilburg als 'participerende overheid'. Een onderdeel van deze organisatieverandering zijn cursussen, seminars en spelvormen voor het gemeentepersoneel. Ook zijn ambtenaren aangewezen als ambassadeurs in de eigen organisatie voor de nieuwe aanpak. (26)

4) WERKEN OP MAAT

De keuze voor het uitdaagrecht geeft ruimte voor schaalverkleining en maatwerk. Het kan zorgen voor een lokale invulling van gemeentelijke diensten om oplossingen dichtbij de gebruikers te organiseren op wijk- of buurtniveau. Daarbij zijn verschillen (per wijk) mogelijk.

Daarnaast kan het uitdaagrecht leiden tot meer communicatie tussen burger en bestuur. Op die manier kunnen overheidsdiensten vlotter signalen uit de samenleving capteren. Het eindresultaat is dan misschien niet de overname van een bestaande taak, dus geen écht uitdaagrecht, maar wel een nieuw initiatief dat aansluit bij een maatschappelijke bezorgdheid. (27)

Aandachtspunten

1) BURGERS NEMEN AL VEEL INITIATIEF IN VLAANDEREN

In Nederland werd het uitdaagrecht uitgerold in een context van decentralisering en besparingen. Tijdens de grote decentraliseringsoefening werden bevoegdheden, maar niet de middelen van rijksoverheid naar lokaal niveau overgeheveld. In het Verenigd Koninkrijk vertrok 'right to challenge' vanuit de big society agenda van Cameron. **(28)** In Vlaanderen hebben we een sterke traditie van een participerend middenveld en sterke samenwerkingsverbanden werden hiermee uitgebouwd. Daardoor kan het uitdaagrecht ook niet zomaar overgenomen worden in Vlaanderen.

In Vlaanderen voert het middenveld al heel wat taken uit, ook vloeit dit niet voort uit de toepassing van het uitdaagrecht. **(29)** Lokale besturen hebben vaak een langdurige en structurele samenwerking uitgebouwd met het georganiseerde middenveld waarmee soms ook duurzame arbeidsplaatsen samenhangen. Wordt dit op de helling gezet met de toepassing van het uitdaagrecht?

Het uitdaagrecht in Nederland gaat vaak over taken als het uitbaten van een wijkcentrum of het openhouden van een cafetaria van een sporthal, het peter- en meterschap van speelpleintjes... Dat gebeurt in Vlaanderen al erg lang vanuit het georganiseerde middenveld. De Rynck & Steyaert (2019) definiëren het maatschappelijk middenveld als alle verenigingen en organisaties die op initiatief van burgers ontstaan en waarin burgers verantwoordelijk zijn voor het beheer. Het middenveld speelt een cruciale rol in de interacties tussen representatie en participatie, zo stellen de auteurs. Ze beschrijven tevens de verschillende posities die de middenveldorganisaties innemen afhankelijk van tijd en thematiek (afstandelijke relaties, loyale vormen van samenwerking tot conflictueuze situaties). Er is een heel scala van praktijken die het middenveld zelf opzet of waar ze ook op inspelen.

2) TERUGTREKKENDE OF SAMENWERKENDE OVERHEID?

Het uitdaagrecht roept ook fundamentele vragen op over de rol van de (lokale) overheid.

Het woord uitdaging roept het idee op dat inwoners het beter doen dan de overheid, dat de overheid iets niet (langer meer) zelf wil doen of zelfs van een winnaar en een verliezer. Hoewel het, ook na literatuurstudie, blijkt dat dit geenszins de gedachte is die achter het begrip zit, is er toch de vraag of het uitdaagrecht vanuit een ander idee kan vertrekken, namelijk vanuit een open overheid die een meerwaarde ziet in het samenbrengen van de competenties en initiatieven van de burgers en andere belanghebbenden. We kunnen hier de link leggen met de commonsgedachte als zinvolle variant om vanuit een andere insteek te kijken naar de omgang van lokale besturen met burgerinitiatief. (30)

In 'P2P: towards a commons economics' spreekt Michel Bauwens over publiek-sociale samenwerkingsakkoorden waarbij het lokaal bestuur regisseur wordt van een ondersteuningscoalitie met vele belanghebbenden zoals de zakenwereld, vzw's, onderzoekers, inwoners... De stad organiseert een protocol om alle betrokkenen te ondersteunen om zich te mobiliseren, samen te werken en samen zorg te dragen voor de gemeenschap. In Italië werkten 250 lokale besturen een raamwerk uit om burgerinitiatief en samenwerkingsverbanden te ondersteunen. Daarbij neemt de stad het initiatief om een stadslabo op te richten, een platform dat het bestuur en alle belanghebbenden verbindt. Nadat betrokkenen een initiatief voorstellen volgt er een legitimeringsprocedure. Wanneer het initiatief uitgerold wordt, dan neemt de stad de rol van regisseur op waarbij bijvoorbeeld regelgeving gewijzigd wordt, extra financiering gezocht, een locatie gevonden...

Een recent rapport (31) pleit voor een ander soort samenwerkingsmodel waarin een right to cooperate zich kan ontwikkelen. Het vormgeven van vruchtbare, gelijkwaardige en bestendige samenwerkingen is geen kwestie van het introduceren van enkele 'simpele' spelregels. Om daadwerkelijk tot vitale samenwerking te komen, is een gezamenlijke investering in de context waarin deze samenwerking kan gedijen van cruciaal belang. Alleen een 'recht' om samen te werken is daarbij niet voldoende. Het suggereert ook ten onrechte dat samenwerking (eenzijdig) zou moeten worden afgedwongen. (32) Vruchtbare samenwerking vraagt om een vruchtbare institutionele context, met passende sturingsvormen. Die sturingsvormen zijn vooral gericht op het vastleggen van rechten en plichten. Werken met financiële prikkels en contracten blijkt minder passend te zijn bij kleine aanbieders en initiatiefnemers. De bijbehorende verantwoordingsvragen voor zowel initiatiefnemers als ambtenaren dragen niet bij aan het (makkelijker) realiseren van betere samenwerkingen. (33)

Er bestaat onzekerheid of de samenwerking met beleidsmakers, ambtenaren en burgers verbeterd wordt met het uitdaagrecht. Resulteert het effectief in meer vertrouwen? Wordt er beter samengewerkt? Verkleint het de afstand tussen bestuur en inwoners? Leidt het wel tot een sterkere band tussen bestuur, ambtenaren en inwoners? Misschien bekijken we participatie beter vanuit een positieve invalshoek dan vanuit een aanvalshoek. In die zin wordt elk initiatief vanuit burgers gezien als een welgekomen insteek, eerder dan een mogelijkheid om 'uit te dagen'. We willen een open overheid zijn die de expertise van inwoners wil gebruiken in een gelijkwaardig partnerschap.

3) TE BEPERKT ALS INSTRUMENT?

De installatie van het uitdaagrecht gebeurt door het lokaal bestuur. Hoe het precies in zijn werk gaat, ligt niet vast. Vanuit internationaal onderzoek blijkt dat het bestuur de mogelijkheid aanbiedt en enkele uitdagingen vrijgeeft. Burgers kunnen hierop intekenen. Het gaat over het uitvoeren of beheren van bestaande gemeentelijke taken. In die zin lijkt het instrument een aanvulling te zijn op het reeds bestaande instrumentarium en de mogelijkheden voor de burgers, maar zonder dat het die ook vervangt.

Mikken lokale besturen in Vlaanderen niet hoger dan burgers enkel te betrekken bij de uitvoerfase van gemeentelijk beleid?

Willen ze inwoners ook niet betrekken bij de andere fasen van de beleidscyclus (plannen, beslissen, evalueren...)?

Een voorbeeld zoals de Rotterdamse Scheepsstraat toont wel aan dat bewoners de opmaak van een herinrichtingsplan in eigen handen kunnen nemen (planningsfase).

- Willen lokale besturen inwoners niet meer vrijheid geven om initiatief te nemen in plaats van enkel op vooraf bepaalde uitdagingen die ze hiervoor openstellen?
- Waarom kunnen inwoners enkel reeds bestaande gemeentelijke taken uitdagen? Waar moeten ze naartoe met nieuwe ideeën en initiatieven?

4) MOETEN INWONERS TAKEN VAN DE OVERHEID OVERNEMEN?

Welk overheidstaken zou een lokaal bestuur moeten aanbieden als uitdaging? Een belangrijke vraag daarbij is of die taak al dan niet tot de kerntaken van de overheid behoort. Wat precies een kerntaak is en wat niet, is niet gemakkelijk te bepalen en moet finaal binnen de lokale autonomie door het lokaal bestuur zelf beslist worden. De kwestie leidt vaak tot een ideologisch en politiek debat, dat neerkomt op de vraag wat de rol van de overheid is of zou moeten zijn. In sommige gevallen zal een lokale overheid beter zelf aan de slag gaan met de signalen van inwoners en zelf de nodige acties nemen voor een betere dienstverlening.

Activiteiten die worden aanbesteed of waarvoor een samenwerking met een andere publieke partner wordt opgezet, moeten, zo wordt vaak aangenomen, een voldoende 'kritische massa' of omvang hebben. De voordelen van het op afstand plaatsen, kunnen immers te beperkt zijn in verhouding tot de nadelen die ermee gepaard gaan.

Het heeft bijvoorbeeld weinig zin voor een gemeente of OCMW om allerlei kleine deeltaken op afstand te plaatsen als het bestuur zo het overzicht dreigt te verliezen of veel meer moet investeren om die deeltaken toch op te volgen en te controleren, zo argumenteren van Gestel, Verhoest en Voets (2009). Daarenboven wordt er in de literatuur op gewezen dat de taak voldoende standvastig in de tijd moet zijn. (34)

Kan een (lokale) overheid niet zelf aan de slag gaan met de signalen die inwoners geven en op die manier zelf voor een betere dienstverlening zorgen?

Welke taak neemt de VVSG op?

Het Labo Lokale Burgerparticipatie werd in januari 2020 in de schoot van de VVSG opgericht op initiatief van Vlaams minister van Samenleven en Binnenlands Bestuur Bart Somers. Het focust zich in de periode 2020 - 2022 op **innovatieve vormen van lokale burgerbetrokkenheid, inspraak en co-creatie**. Een Labo van lokale besturen en experts inventariseert en analyseert innovatieve praktijken die coproductief zijn aangepakt of met een burgerinitiatief. Met online overleg, (hopelijk in de toekomst) werkbezoeken en intervisies onderzoekt het Labo deze participatieve praktijken. Het Labo wordt begeleid door Karolien Dezeure en Joke Vanreppelen en krijgt ook inspiratie vanuit het internationaal vergelijkend onderzoek over de representatieve lokale democratie, uitgevoerd in 2020 door het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven (o.l.v. prof. Trui Steen).

Naast de analyse van lokale innovatieve participatieve praktijken rolt de VVSG in 2021 een experimentlijn uitdaagrecht uit. Daarbij verzamelt de VVSG onderzoeksresultaten en praktijkvoorbeelden over het uitdaagrecht op het VVSG-kennisnetwerk.

Het bevat onder andere een opname van een webinar, de onderzoeksresultaten van het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven en een praktijkvoorbeeld uit Rotterdam.

Daarnaast zal de VVSG ook **drie lokale besturen ondersteunen die willen experimenteren met het uitdaagrecht**.

Deze experimenten zullen lopen van de zomer 2021 tot het najaar 2022. Ze worden in nauwe samenwerking met het Labo lokale burgerparticipatie uitgerold. De ondersteuning gebeurt in samenwerking met het Agentschap Binnenlands Bestuur (juridische ondersteuning) en het Steunpunt Bestuurlijke vernieuwing (wetenschappelijke ondersteuning).

Daarnaast zal een groep van experts deze experimenten mee zuurstof geven.

Kandidaat-besturen moeten zich melden voor mei 2021. Daarna hakt de stuurgroep Labo lokale burgerparticipatie de knoop door over welke experimenten ondersteuning ontvangen.

Tot slot verdiept het Labo zich ook in andere innovatieve coproductie-instrumenten en manieren om burgerinitiatief te stimuleren. Alle resultaten zijn beschikbaar op het VVSG-kennisnetwerk.

(1) Raadpleeg de gids via deze link:

https://lokaalbestuur.vlaanderen.be/sites/default/files/public/thema/werking_bestuur/2021_R2C_Gids.pdf

(2) Meer info op het VVSG-kennisnetwerk

<https://www.vvsg.be/kennisitem/vvsg/burgerparticipatie-wijkbudget-en-burgerbegroting>

(3) (5) (6) Bron: rapport 'Right to challenge, community of practice, tip tip tien'

(4) Bron: Evaluatie right to challenge Rotterdam 2019 en verslag napraatmoment 11 maart 2020

(7) (9) (11) (12) Bron: Ormstom 2014

(8) (10) Bron: De Bruijn et al. 2016

(13) Bron: Van Haleter, Vos, Broucker & Voets 2020

(14) (16) Bron: Van der Krieken 2018

(15) Bron: den Ouden, Boogaard & Driessen 2019

(17) Bron: Van der Krieken, 2018; den Ouden, Boogaard & Driessen, 2019; de Bruijn et al., 2016

(18) Bron: Harmsen, 2015; van der Krieken, 2018; de Bruijn et al., 2016

(19) Bron: Harmsen, 2015; van der Krieken, 2018

(20) (22) (23) (24) (25) Bron: Rapport evaluatie right to challenge Rotterdam 2019

(21) (27) Bron: dewakkereburger.be

(26) Bron: Van Buren & Van Popering-Verkerk, 2017

(28) Bron: De Groof, Van Hoof & Steen, 2020

(29) Bron: het CSI Flanders onderzoek: middenveldinnovatie.be

(30) Bron: <http://commonsstrategies.org/>

(31) Bron: Van recht naar rede, naar een toekomst waarin de samenwerking tussen de stad en initiatief geen recht maar een vanzelfsprekendheid is' (2020)

(32) (33) Bron: Hermus, Brinkman & van Buuren, 2020

(34) Bron: Van Garsse & Verhoest 2016

Meer info

Voor meer informatie, surf naar

<https://www.vvsg.be/kennisitem/vvsg/burgerparticipatie-right-to-challenge> of contacteer Joke Vanreppelen via joke.vanreppelen@vvsg.be .

Een uitgave van de Vereniging van Vlaamse Steden
en Gemeenten (VVSG) vzw,
Bischoffsheimlaan 1-8, 1000 Brussel
mei 2021